



Океан у слъзині роси

Дмитро Кремінь,

*лауреат Державної премії України імені Т.Г.Шевченка,
почесний професор Південнослов'янського інституту
Київського славістичного університету*

Уперше ми зустрілися десь із півстоліття тому. Красивий. Як бог Аполлон із "Історії стародавнього світу", але вдягнений у червоноармійську форму-плащ-намет, накинута на захисного кольору гімнастерку, на голові — каска, в руках автомат ППШ — у гордовитій позі переможця він виголошував свій монолог на фоні скорених Бранденбурзьких воріт, і біля його чобіт лежав повержений гітлерівський Третій Рейх.

А я, малий школярик із високогірного закарпатського села, зацікавлено сидів у темряві клубу, що колись був корчмою нашого сільського єврея Цендера, та згинув у концтаборі наприкінці війни, коли солдати СС уже добралися і до угорських євреїв та циган. І лише солдат Іван Орлюк урятував багатьох нещасливців у тій пекельній битві народів проти фашистського звіра — звір той і справді шкiрив зуби з плакатів, а свастика доводила юних і літніх кіноглядачів до люті. Запам'ятався солдат Орлюк і його

неповторний голос надовго. А якщо по честі — на все життя запам'ятав я богатирську й елегантну водночас поставу Миколи Вінграновського, в якого все було від Бога — і поетичний талант, і голос, і дар перевтілення, екстрапольований потому в його неперевершену магічну прозу.

Українське кіно 60-х і тепер має статус "поетичного кіно", дарма що його знімали не завжди етнічні українці — "Повість полум'яних літ" із учнем О.П.Довженка в головній ролі зняла дружина великого режисера Ю.І.Солнцева за сценарієм самого Довженка; "Тіні забутих предків" геніально трансформував із повісті М.М.Коцюбинського учень Довженка С.Й.Параджанов; у цьому зоровому калейдоскопі сявав українською вродою і європейською елегантністю Микола Вінграновський, котрого на Венеціанському кінофестивалі "коронували" за кращі чоловічі ролі разом із теж молодим Марчелло Мастрояні...

Від того далекого кіносеансу сплигло багато літ і зим, уже знаменитого-перезнаменитого поета, кіноартиста я навч побачив увосени 1974-го року, коли він прибув до Ужгорода на імprovізовані читання з поетом Юрієм Сердюком і артистом Святославом Максимчуком — і мене запросив на зустріч опальної тоді поет Петро Скунець, а я взагалі був тоді під слідством КДБ. Але ми не боялися зустрічатися відкрито, посиділи за столиком у кафе "Верховина", далі подалися додому до П.Скунця, там пообідали за пляшкою "Горілки з перцем" — і від'їхали в інші краї на червоних "Жигулях", за кермом яких сиділа твереза, ясна річ, дружина Ю.Сердюка, майбутнього заступника міністра культури України. С.Максимчук із дружиною весело всміхалися у вікно, і лише самотній тоді холостяк М.Вінграновський був замислений і дуже сумний. Хтозна, коли написані його вірші, що стали гордістю української лірики, але наступного разу ми зустрілися через 12 років, 1986-го, на відкритті пам'ятника Тарасові Григоровичу Шевченку в Миколаєві.

Ще в 70-ті рр. друком з'являлися не тільки поетичні, а й прозові книги видатного поета, він грав у чужих кінофільмах і знімав свої. Зокрема, в Миколаєві демонстрував свою режисерську кінороботу "Климок" — кінофільм, знятий за однойменною повістю Григора Тютюнника. Миколаївські глядачі тепло прийняли цю класичну роботу знаменитого земляка, яку він завершує своїм віршем "День Перемоги" ("Ярами бурими, гнідими...") — авторське читання за кадром буквально заворожує. Це ще було до Чорнобіля, отже, понад чверть століття тому — хтозна, коли українське сінема з'явиться в Миколаєві в наступні роки й десятиліття.

От уже й М.С.Вінграновського немає з нами сім років, і вже помертвоні він сягнув свого 75-ліття. А тоді, коли йому виповнювалося 50 і він прибув на відкриття пам'ятника Кобзареві в Миколаєві, в київському видавництві "Дніпро" саме в 1986 р. вийшли його "Вибрані твори", розкішний однотомник поезії та прози з глибокою передмовою Іван Дзюби, який нашого візаві обожнював. Іще в студентські роки, буквально на першому курсі мені зробив презент прозаїк Юрій Керекеш, керівник кабінету молодого автора при Закарпатській організації Спілки письменників України — подарував другу збірку поезій М.Вінграновського "Сто поезій". У цій же книзі я відшукав геніальну поемку "Ніч Івана Богуна", сила якої бере в полон і тепер:

*Ми знаємо, куди йдемо,
Як наші ночі йдуть за днями,
І України знамено
Горить і корчиться над нами.*

Здається, це актуально і тепер, чи не так?

Уже після "Ста поезій" мені дали почитати першу збірку М.Вінграновського — "Атомні прелюді", а на книжкових полицях 1970 року з'явилася перша книга вибраного — "Поезії". В солідному тоді "Дніпрі", яке видавало тільки вибрані твори українських і зарубіжних класиків. Але аура таємничості, опальної слави, міф і реальність увійшли в образ великого поета, артиста, який знявся в "Думі про Британку" за п'єсою Ю.Яновського, був режисером у фільмі "Ескадра рушає на Захід", а на загал зняв понад 10 художніх і документальних фільмів, залишивши нам велику літературну та кінематографічну спадщину.

В довіднику "Письменники України", останньому прижиттєвому біобібліографічному синопсисі Микола Вінграновський — молодий і красивий, з артистичним "метеликом" на білій сорочці. Нібито знані дати, факти. Але в 1996 році, коли вийшов згадуваний довідник і проходив II з'їзд письменників України, Микола Степанович іще був у добром здоров'ї — помер аж у 2004 році, 26 травня, не доживши до дня народження, 7 листопада, кілька місяців. І до 70 років не доживши цілих два роки. А 60-ліття святкував у рідному краї, проте у квітні 1997 року. На свято в Первомайську зібралася сотня, коли не тисяча, його земляків і пошанувальників. І це не викреслиш із пам'яті ніколи.

Як і те, що його 70-ліття масштабно пропіарили й відсвяткували саме в Миколаєві та в області восени 2006 р., провели всеукраїнську науково-практичну конференцію, видали 2 томи наукових праць, присвячених великому митцю, артисту слова. Миколи Вінграновському, одним словом. І його Океан Поезії — з нами.

Я обожнював Миколу Степановича, але відчував і його симпатію до мене, адже стрічалися ми не раз. І перший, хто привітав мене з присудженням Шевченківської премії в лютому 1999-го року, був авторитетний член Шевченківського комітету М.Вінграновський. У фіналі відбору, як відомо, за мене і мою книгу "Пектораль" проголосувало 19 членів Комітету, за Василя Барку і його повість "Жовтий князь" — 6. І досі відчуваю мстиве ставлення до мене певної групи членів ШК, але історія української літератури складається так, як складається, і зрадництво та назадництво співвітчизників уже призвело до того стану, про який поет писав:

*Ми в Україні хворі Україною,
На Україні — в пошуках її...*

На XI з'їзді письменників УРСР, який проходив у сесійному залі Верховної Ради, тональність ненависті була вже тоді така, як уже 20 років підряд в незалежній державі. Що з того вийшло? Мене Микола Степанович покликав зі з'їзду до себе додому — там, у його хоромх у письменницькому багатопверховому хмарочосі, ми пили горілку, закусяючи її солонющою чумацькою таранею, читали й писали вірші. Вінграновський імprovізував "Думу про Северина Наливайка", ще до геніального роману про сотника — вірш, і плакав над рядками вірша про чорнобильську землю:

*Я б тебе заховав за Дніпро та могилу,
Та Дніпрові за кого схватись і де?*

Поет-велетень у тузі схилився за столом, а я згадував його шедевр із книжки на 20 віршів, і мені сльоза спадала на очі:

*Поїхали у Сквиру по гриби,
На свіже слово, на меди на темні.
Поїхали за тіннями орди,
Що здавна знані, здавна й навіжені.
Там дядько крише підсвинкам буряк.
Там тітка гусям: — Гиля, гуси, гиля.
Там жовтими сльозами коров'як
По наших, по козацьких, по могилах
Цвіте і плаче жовтими слізьми...
Ми ж карасів наловим до обіду,
Та ще й горілки вип'єм. Як на те.
І так поїдемо і зникнемо без сліду,
Що й коров'як по нас не зацвіте!*

Звичайно, це була геніальна збірка "Губами теплими і оком золотим".

У той час, коли гуманітарна політика держави шукає собі об'єктів поза українською складовою, поезія Миколи Вінграновського знову воскресає для читачів. Із його давніх оригінальних книг і прози, із "Вибраних творів" серії "Бібліотека Шевченківського комітету", тритомника, виданого видавництвом "Богдан", із книжкового шедевра "Козак Мамарига", яке ж і справді чарівне це диво в оформленні Костя Лавро у дитячому видавництві "А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА". Та життя поета продовжується й по смерті — вже 4 листопада в Музеї Т.Г.Шевченка у Києві народний художник України і друг іще по Первомайській ЗОШ №17 Миколи Вінграновського, всесвітньо відомий Андрій Антонюк відкриє свою персональну виставку, присвячену світлій пам'яті великого земляка з того ж рідного Богополя.

Микола Вінграновський залишається жити з нами — епоха таких поетів обраховується століттями. Але без миті поезії, без сльози, без краплі роси всихає й океан, а степовий Гайявата марно ходить над Чорним морем, уже приватизованим олігархами зі столиці й довколишніх латифундій.

серпень, 2011 р.